

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Občanský průkaz 4.0 – kompetence pro demokratickou kulturu
(reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/0008154)

Občanská participace na veřejném životě

Pracovní sešit pro účastníky

Úvodní slovo k semináři	3
ÚVOD	4
Občanská participace na veřejném životě – uvedení do tématu	4
TEORIE	6
Občanská participace a její formy	6
Občanská participace v Evropské unii	11
Občanská participace naživo – beseda	14
PRAXE	15
Online databáze výukových materiálů Rozcestník	15
Představení aktivity z Rozcestníku	16
Inspiromat pro praxi	18
SDÍLENÍ	21
Diskuse k problematice občanské participace u žáků	21
Diskuse k rozvoji občanské participace a zodpovědnosti ve školách	22
Diskuse k přínosu semináře	23

ÚVODNÍ SLOVO K SEMINÁŘI

Vážení účastníci semináře,

máte v rukou materiál, který vás provede seminářem a poslouží vám jako pracovní sešit, do něhož si můžete snadno a strukturovaně zapisovat své poznámky, otázky, nápady pro výuku nebo důležité kontakty.

Tento pracovní sešit vám po skončení programu zůstane a může být součástí vašeho pedagogického portfolia. Prezentace k přednáškám a další materiály k tomuto semináři pak naleznete na stránce projektu <http://www.obcanskyprukaz.eu>.

Seminář je rozčleněn do tří bloků, které se pro lepší orientaci odrážejí i v uspořádání tohoto pracovního sešitu:

Teorie – v tomto bloku budete mít příležitost zamyslet se nad teoretickými souvislostmi a aktuální odbornou reflexí tématu semináře.

Praxe – seznámíte se s praktickou webovou databází zajímavých vzdělávacích programů a materiálů a spolu s kolegy si vyzkoušíte připravit vzdělávací aktivitu s použitím některého z materiálů.

Sdílení – v závěrečném bloku je vytvořen prostor pro vzájemné sdílení pedagogických zkušeností, příkladů dobré praxe a pro společnou reflexi celého semináře.

Věříme, že pro vás bude seminář užitečný a přínosný a že si z něj odnesete mnoho konkrétních inspirací a podnětů pro pedagogickou praxi.

Tvůrci vzdělávacího programu v projektu Občanský průkaz 4.0

ÚVOD

OBČANSKÁ PARTICIPACE NA VEŘEJNÉM ŽIVOTĚ – UVEDENÍ DO TÉMATU

Je jasné, že k občanskému podílení se na veřejném životě a správě věcí veřejných není dobré nikoho nutit. Jen totalitní režimy mají ambice, aby se poddaní obyvatelé účastnili pravidelně symbolických aktivit na podporu režimu, pokud možno masově a radostně. Uzavřít se do své privátní ulity je v demokracii právo stejně posvátné, jako opačný postoj. Nicméně tento opačný postoj k aktivnímu vykonávání práv plynoucích ze samotného faktu, že jsem občanem státu, regionu nebo alespoň obecní komunity, je pro kvalitu veřejného života naprosto podstatný.

Občanská participace na veřejném životě je ale podstatná i z osobního úhlu pohledu. Člověk, který se nejen pozorně dívá kolem sebe a přemýšlí o věcech, jež jej ve veřejném prostoru obklopují, má v zásadě dvě možnosti. Zůstat pasivní a pouze verbálně kritizovat a (typicky méně často) chválit. Nebo se sám zapojit a uchopit tak šanci něco z toho, co se mu nelíbí, změnit či zlepšit, případně prosadit svoje vlastní plány a představy. Ať si to přiznáme nebo ne, je kvalita veřejného prostoru velmi podstatným faktorem i pro náš soukromý pocit spokojenosti. Nejde jen o to, že občanská angažovanost může přinášet pocit naplnění. Pokud bychom všichni, obrazně či ve skutečnosti, měli zájem jen o to, co se odehrává za naším prahem, chodili bychom do krásných bytů po temných špinavých chodbách a do práce se dostávali pěšky, protože by chyběla nejen veřejná doprava, ale i infrastruktura pro naše osobní auta.

Občanská participace je ale důležitá i z pohledu politického systému, který si nejjednodušeji můžeme představit jako Českou republiku, případně v mikro-podobě jako město nebo vesnici, ve které žijeme. Politický ekonom Albert O. Hirshman napsal, že vůči politickému systému může občan zaujmout postoj „exitu“, „hlasu“ a „loajality“. Samozřejmě, musejí to být samy politické instituce, které působí tak, aby občan preferoval podporu systému (loajalita) nad snahou ze systému emigrovat nebo jej radikálně proměnit nějakou revolucí (exit). Klíčový je tady třetí prvek, „hlas“, který si můžeme představit právě jako schopnost a ochotu participovat. Nejde totiž jen o svobodné vyjadřování vlastního názoru, ale také o spoustu „menších“ aktivit, kterými dáváme najevo, že nám není veřejný prostor lhostejný. Vzniká tak to, čemu teorie her říká „win-win“ situace: občanská participace pomáhá udržovat kvalitní život v dané komunitě a zlepšovat prostředí, v němž žijeme i mezilidské vztahy. A občan sám získává nové zkušenosti, rozšiřuje vědomí možností svého zapojení a má dobrý pocit, když se něco konkrétního povede.

Doporučená literatura k další četbě

Čermák, Daniel a Jana Stachová: „Občanská participace na lokální úrovni.“ In Pavel Nejdla a Daniel Čermák (eds.): *Participace a partnerství v místní veřejné správě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.

Dahl, Robert: *O demokracii. Průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001.

Havel, Václav: *Moc bezmocných a jiné eseje*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012.

Magnette, Paul: *Citizenship. The History of an Idea*. Colchester: ECPR Press, 2005.

Müller, Karel B.: *Evropa a občanská společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

Doporučené internetové zdroje

Frič, Pavol: *Občanská společnost a definice NNO, vývoj, stav a trendy* [online]. Dílčí studie pro Konceptci politiky vlády, 2020. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z www: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_fric_pro_web.pdf>.

Náměty k přemýšlení a diskusi

- ▶ Zkuste uvést nebo najít konkrétní příklady občanské participace.
- ▶ Zkuste vymyslet vlastní argumenty, proč je dobré být občansky aktivní.
- ▶ Jakými argumenty byste ospravedlnili občanskou pasivitu? A našli byste k nim i protiargumenty?

MOJE POZNÁMKY

TEORIE

OBČANSKÁ PARTICIPACE A JEJÍ FORMY

Česká republika je, jak známo, zastupitelskou demokracií. To znamená, že občané delegují politickou moc ve volbách na zvolené zástupce, poslance a senátory Parlamentu České republiky, členy krajských a obecních zastupitelských orgánů. Podobně volí také hlavu státu. Politici se pak starají tu lépe tu hůře o správu věcí veřejných, a když se nám způsob, jak to dělají, nelíbí, můžeme je v dalších volbách vyměnit. Položme si ale otázku, zda to takto stačí? Zda stačí jednou za čtyři roky věnovat pozornost volebním programům a kampaním a pak se tvářit, jako že politika je něco cizorodého, v lepším případě vzdáleného a v horším případě odporného?

Samozřejmě, že to nestačí!

Kvalita demokratické politiky totiž není odvozena jen od kvality zvolených politiků. Pro zdravou demokracii je naprosto nezbytné, aby i občané, nebo alespoň jejich nemalá část, projevovali o politiku zájem a nějakou formou se na ní podíleli. Tomuto podílení říkáme odborně politická participace.

Kromě politické participace používáme i pojem občanská participace. Tento pojem je poněkud širší, protože zahrnuje i aktivity, které nemusejí bezprostředně souviset s politikou nebo s ní souvisejí jen nepřímo. Budeme mu věnovat pozornost, ale nejprve se budeme zabývat pojmem politická participace. Občanskou participaci lze definovat jako účast veřejnosti na procesech rozhodování v obci, v regionu, ve státě nebo i v Evropské unii. Politická participace pak má to specifikum, že se jedná o zapojení veřejnosti do rozhodování v politických otázkách.

Politická participace a její formy

Politická participace může mít celou řadu podob. Už samotná účast na volbách je příkladem politické participace par excellence. Pokud daný politický systém obsahuje prvky přímé demokracie (lidové konzultace, zákonodárné iniciativy občanů, referenda a plebiscity), je to další velmi přirozená forma, jak se do tvorby politiky aktivně zapojit. V Evropě existuje řada modelů, jak přímou demokracii využít. Používá se takřka všude jako doplněk rozhodování volených zástupců na komunální úrovni, existuje Evropská občanská iniciativa a občanský dialog, které přímou demokracii nabízí i na úrovni Evropské unie, v řadě zemí lze nalézt referendum na úrovni regionu nebo státu. O přímé demokracii jsme se ale dozvěděli na jiném místě a není nutné tady opakovat ani její formy, ani argumenty v její prospěch či její limity a problémy.

O poznání intenzivnější formou politické participace je pak pravidelná účast na politice ať již formou členství v politické straně nebo hnutí. Připomeňme, že Zákon o sdružování v politických stranách a politických hnutích sice tyto dva pojmy rozlišuje, ale z hlediska toho, jak jsou zákonem dále definovány podmínky jejich fungování, není mezi „stranou“ a „hnutím“ podstatný rozdíl. Pokud tedy některý politik zdůrazňuje, že jeho formace není klasickou stranou, ale hnutím, může tím sice vzbuzovat v české veřejnosti, která je tradičně skeptická vůči politickým stranám, určité sympatie, je to však zároveň trochu marketingový trik, jak se učinit hezčím, neboť právní forma je naprosto stejná.

Pokud je pro Vás politická strana přece jen silná káva, můžete se na politice podílet tak trochu nepřímo prostřednictvím zapojení se do aktivit občanské společnosti. To je ale pojem natolik široký, komplikovaný a pro někoho kontroverzní, že mu budeme věnovat samostatnou kapitolu.

Participovat na politice se dá samozřejmě i jinak. Někteří autoři pod pojem politická participace zahrnují i samotné sledování politiky, ať již bezprostředně třeba na komunální úrovni, tak na úrovni médií. Je však potřeba říci, že pokud politiku pouze sledujete a pasivně konzumujete, politické participace se nedopouštíte. Politická participace začíná ve chvíli, kdy se o politiku zajímáte aktivně. Minimálně by se tedy dalo požadovat, abyste, pokud třeba chodíte na schůze místního zastupitelstva, kladli zvoleným zástupcům otázky nebo přinášeli podněty, které by měli zpracovat ve svém rozhodování.

Poměrně novou formou politické participace je tzv. participativní rozpočtování. To se typicky odehrává ve městech nebo na vesnicích tak, že je vyčleněna část komunálního rozpočtu, o které rozhodují přímo občané. Typicky se tak děje formou sběru projektů, o kterých pak mohou občané hlasovat a vybrat ty, které budou z komunálního rozpočtu podpořeny. Tato metoda je z hlediska potenciálu přitáhnout občany k občanské participaci velmi slibná a funguje vlastně dvakrát. Poprvé, když musejí občané či instituce občanské společnosti aktivně zformulovat a přihlásit ony projekty a podruhé, když o nich místní hlasují.

Klasickými formami občanské participace pak jsou sepsání nebo podepsání petice, účast na stávkách nebo demonstracích, veřejné nošení politických symbolů nebo i koupě či naopak bojkot určitého zboží z politických důvodů.

Občanská společnost

Vraťme se však k širšímu pojmu občanské participace a s tím související občanské společnosti. Pro státy střední a východní Evropy může mít pojem občanské společnosti specifickou příchuť. Jako občanskou společnost totiž můžeme označit různé nekonformní aktivity odehrávající se mimo půdorys narýsovaný komunistickými režimy. Občanská společnost v takovém pojetí nemusí vůbec splývat jen s disentem. Příhodnější se jeví termín vymyšlený Václavem Bendou „paralelní polis“, tedy společenství, ve kterém svobodní jedinci rozvíjejí svobodné aktivity, politické i nepolitické, které nestojí nutně v aktivní opozici proti státu, ale chtějí být a jsou na státu nezávislé.

Diskuse o rozdílech mezi demokracií a totalitními režimy byla pro aktuální debatu o občanské společnosti konce 20. století velmi důležitá, ale koncept sám existoval již dlouho, byť pod různými názvy. Představu o tom, že kromě státu a jeho institucí a tržní ekonomiky a jejích institucí tady existuje ještě jedna sféra vyhrazená dobrovolnému a spontánnímu sdružování jednotlivců za účelem provádění společných aktivit, najdeme v určité podobě už u některých antických filosofů a ještě silněji v tradici liberálního politického myšlení.

Vcelku výstižně definoval občanskou společnost Ernest Gellner, podle něhož je občanská společnost takový soubor nevládních institucí, který je dost silný, aby mohl fungovat jako protiváha státu, a zatímco ponechává státu funkce garanta míru a arbitra zásadních zájmů, zabraňuje mu atomizovat zbytek společnosti a ovládnout ho. Občanská společnost tak není protivníkem státu, ale spíše jakýmsi korektivem tam, kde stát nedostačuje nebo se snaží plést do věcí, do kterých by se plést neměl.

Samozřejmě, že sdružování a instituce v rámci občanské společnosti nemusejí mít vůbec politické cíle. Do sféry občanské participace v rámci občanské společnosti patří všechny ty drobné, ale velmi důležité místní společenství a spolky sdružující dobrovolné hasiče, členy různých tělovýchovných jednot, chovatele drobného zvířectva nebo zahrádkáře. Naprostá většina jejich aktivit je nepolitická, zaměřená na uskutečňování a rozvíjení společných zájmů v kolektivu podobně naladěných lidí.

Není však žádná náhoda, že při pohledu na (nejen) českou komunální politiku vidíme, jak právě tyto spolky pomáhají organizovat nejen občanský, ale přímo politický život v obci. Kandidují ve volbách, generují zastupitele, radní a starosty, jsou k dispozici pro různé práce směřující k rozvoji obce. Souvislost je jasná: lidé ochotní spolupracovat s jinými, sdružovat se a obětovat kus svého volného času aktivitám, ve kterých vidí smysl, mohou stejně vážně brát péči o věci veřejné, přinejmenším ve své obci. A dost často to přesně takto funguje: participace na aktivitách ve sféře občanské společnosti napomáhá zvyšovat vůli a schopnost politické participace.

Lžou tedy ti, kteří proti sobě stavějí demokracii a občanskou společnost jako neslučitelné a protichůdné fenomény. Je to přesně naopak, rozvinutá, pestrá a aktivní občanská společnost vytváří ideální prostor, ve kterém jedinec může zakusit zkušenost vedoucí jej později i k vyšší míře politické participace.

Politický aktivismus?

Někteří teoretici politiky se domnívají, že maximalizovat politickou participaci za všech okolností je dobrá věc a že kvalita demokracie stojí a padá s tím, jak široká a intenzivní v ní politická participace je. V takovém případě hovoříme o teorii participativní demokracie. K ní má blízko teorie deliberativní demokracie, v níž jde o to, že politické rozhodování by mělo být uskutečňováno na základě hlubokého otevřeného dialogu, nejlépe za účasti širokých vrstev občanů. Deliberace neboli vyjednávání, hledání konsensu a racionálního řešení, je vnímána jako kontinuální proces, neboť priority občanů se mohou změnit a pak je třeba nastolit konsensus nový. Deliberativní demokracie nutně nepožaduje totéž, co participativní demokracie, ale předpokládá budování nástrojů k dosažení politického ale i společenského konsensu prostřednictvím rovnoprávného vyjednávání všech zainteresovaných, které se nese v atmosféře vzájemného respektu.

Přiznejme si, že jakkoliv pěkně mohou tyto přístupy k demokracii znít, je jejich uskutečňování v praxi dosti náročné a závisí nejen na ochotě občanů občansky a politicky participovat, ale také brát vážně názory druhých a pokoušet se palčivé politické problémy promýšlet kriticky, otevřeně a nestranně. Sami víme, že ani v běžném životě takoví často nejsme, a o to méně to platí o diskusi nad politickými názory.

To však neznamená, že mají pravdu lidé jako Vladimír Putin, Viktor Orbán nebo Václav Klaus, když dehonestují nebo někdy dokonce kriminalizují samotný pojem občanské společnosti, občanských aktivit a sdružení. Udělit nálepkou politického aktivismu, která má v české kotlině jednoznačně negativní konotaci, je velmi jednoduché. Stejně jednoduché je paušálně označit všechny neziskové organizace občanského sektoru za agenty cizích mocností, Evropské unie, sexuálních menšin, George Sorose a já nevím koho ještě.

V demokratické společnosti je však politický aktivismus také jednou z forem občanské a politické participace. Pokud jednájí aktivisté v souladu se zákonem a s respektem k tomu, že v demokratické debatě mohou existovat (a zpravidla existují) i lidé s jinými názory, není na politickém aktivismu nic špatného. Je jasné, že z hlediska legality se řada aktivistů může pohybovat na velmi tenkém ledě a je jasné, že řada aktivistů uznává svůj partikulární názor za jediný správný. Je zajímavé sledovat, jak se takový názorový fundamentalismus projevuje bez ohledu na to, zda sledujeme radikálního bojovníka proti klimatickým změnám nebo bojovníka proti potratům, militantního nacionalistu nebo neméně militantního bojovníka za práva zvířat. Důležité je připustit, že i tyto názory mají v demokratické společnosti a demokratické debatě svoje místo, pokud dodržují základní legální rámec demokratického státu. Ostatně řada věcí, která nám připadá normální, jako třeba osmihodinová pracovní doba, všeobecné volební právo nebo svoboda slova bez zásahů cenzury, byla kdysi dávno prosazována politickými aktivisty, kteří byli dobově vnímáni jako radikálové až extremisté.

Politické vzdělávání

Je ještě jedna oblast, které bych se v rámci přednášky o občanské a politické participaci rád dotknul, a to je oblast politického vzdělávání. Uvědomuji si, že ani tři dekády po pádu komunismu nemusí mít tento pojem dobrý zvuk, přesto je však důležitý a z hlediska politické participace naprosto podstatný. Politické vzdělávání můžeme chápat jako důležitou součást procesu politické socializace, který je celoživotní a podílí se na něm kromě formálních vzdělávacích institucí i naše rodina, známí, přátelé nebo spolupracovníci, se kterými si vyměňujeme politické názory a zkušenosti.

Politické vzdělávání nemusí mít jen formu povinného vzdělávání na základních a středních školách v občanských a politických znalostech a kompetencích. V některých zemích existuje i řada dalších institucí. Například v Německu působí třeba Spolková centrála pro politické vzdělávání, která vytváří materiály a nástroje k celoživotnímu vzdělávání v této oblasti. Existují zde také nadace německých politických stran, které jsou logicky zaměřeny na politické vzdělávání svých příznivců. Ani ony však nezaměřují politické vzdělávání za pouhou stranickou indoktrinaci a věnují se i obecnému rozšiřování povědomí o tom, jak demokratický systém funguje a jaké možnosti participovat na něm občan Spolkové republiky Německo má.

Vzhledem k tomu, že tyto aktivity nejsou povinné, je v oblasti politického vzdělávání naprosto klíčová role výchovy k občanství na základních a středních školách. To platí pro všechny demokratické země a platí to samozřejmě i v českém případě.

Doporučená literatura k další četbě

Dahl, Robert A.: *O demokracii. Průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001.

Gellner, Ernst: *Podmínky svobody. Občanská společnost a její rivalové*. Brno: CDK, 1997.

Müller, Karel B.: *Češi, občanská společnost a evropské výzvy*. Praha: Triton, 2016.

Doporučené internetové zdroje

Frič, Pavol: *Občanská společnost a definice NNO, vývoj, stav a trendy* [online]. Dílčí studie pro Koncepti politiky vlády, 2020. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z [www: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_fric_pro_web.pdf>](https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_fric_pro_web.pdf).

Jak přizvat občany ke spolupráci aneb jak dát radnici uši, aby slyšela, co lidé chtějí [online]. Agora Central Europe, 2006. Dostupné z [www: <http://agorace.cz/wp-content/uploads/2019/05/Participace_-_Jak_prizvat_obcany_ke_spolupraci.pdf>](http://agorace.cz/wp-content/uploads/2019/05/Participace_-_Jak_prizvat_obcany_ke_spolupraci.pdf).

Náměty k přemýšlení a diskusi

- 1 Najděte konkrétní příklady ze svého bezprostředního okolí k jednotlivým aktivitám spadajícím pod pojem politické nebo občanské participace. V případě nutnosti zkuste hledat na úrovni politického systému České republiky.
- 2 Jaké formy občanské nebo politické participace jsou vám sympatické, jakým byste se raději vyhnuli a proč?
- 3 Co je potřeba pro založení politické strany?
- 4 Znáte nějaký příklad participativního rozpočtování v České republice nebo i v zahraničí?

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

OBČANSKÁ PARTICIPACE V EVROPSKÉ UNII

Zapojit občany do dění v Evropské unii (EU), která je nám tak vzdálená a která striktně vzato žádné občany nemá? A ještě tak, aby jejich hlas nezůstal oslyšen? Ano, je to možné, jen je třeba vědět, jak na to. A také je to důležité, protože EU je nám sice vzdálená, pokud jde o to, *kde* se rozhoduje, ale také velmi blízká, pokud jde o to, *o čem* se rozhoduje.

Tato přednáška se s ohledem na vymezený čas nevěnuje teoretizování o tom, co je to participace, co je to občanská participace a jaké jsou její formy, ale jde „rovnu na věc“. Záměrně přitom pomíjí volby do Evropského parlamentu (EP), neboť jde o akt jednorázový, opakující se každých pět let, zatímco občanskou participací v kontextu této přednášky se má na mysli všechno to, co (z)může občan ve vztahu k EU více či méně individuálně sám bez ohledu na volby do EP (či jakékoli jiné volby).

Existují v zásadě čtyři relevantní formy občanské participace v EU:

- ▶ komunikace s poslanci Evropského parlamentu
- ▶ petice k Evropskému parlamentu
- ▶ účast na veřejných konzultacích
- ▶ evropská občanská iniciativa

Komunikace s poslanci Evropského parlamentu

Komunikace s poslanci EP (MEPs) je nejméně formální, ale za určitých podmínek účinná forma občanské participace, především za předpokladu, že občan pochází z téhož členského státu jako poslanec a problém, se kterým se na něj obrací, poslanec vnímá jako politický problém řešitelný na úrovni EU. Pokud se občan navíc obrátí na poslance, který je mu ideově blízko a/nebo se příslušnému problému v EP věnuje i gesčně, tj. je členem nebo náhradníkem v relevantním výboru (např. pro životní prostředí, občanské svobody, vnitřní trh ap.), je možnost navázání vztahu s poslancem relativně vysoká. A nenechte se mýlit, že jeden poslanec toho příliš nezmůže. Díky svým vazbám na členy své politické frakce (či na své kolegy z jiných politických frakcí, ale z téhož členského státu) je jeho neformální „akční rádius“ relativně velký. Výhodou pro komunikaci s MEPs je fakt, že poslanci mají přímo vyhrazeny týdny, které tráví ve svém volebním obvodu (tzv. zelené týdny; podle barvy, jíž jsou označeny v kalendáři EP), tj. není třeba se obávat toho, že osobní kontakt s MEPs není možný, pakliže poslanec tráví většinu času v Bruselu nebo Štrasburku (nebo na cestách mezi těmito sídly). Další možností je využít sociálních sítí, na kterých je řada MEPs aktivních, a to často osobně, bez zprostředkování členy jejich týmů. Naopak nejméně vhodnou cestou je využití e-mailové komunikace. Zejména proto, že jde o mimořádně exponovaný kanál, který navíc často spravují členové týmů MEPs, a je tedy možné, že se k poslanci příslušná informace nedostane. Jako mimořádně nevhodné se pak jeví (polo)automatizované spamování MEPs.

Petice k Evropskému parlamentu

Petice k EP je další formou občanské participace v EU. Petiční právo bylo formálně zavedeno tzv. Maastrichtskou smlouvou, funguje ale fakticky od počátku evropské integrace. Petice se zabývají otázkami, které spadají do působnosti EU a které se přímo dotýkají předkladatele petice. Formálně tedy může jít o záležitost obecného nebo veřejného zájmu, ale i o individuální stížnosti. Z hlediska obsahu se může petice dotýkat bezpečnosti potravin, volného pohybu čtyř svobod, životního prostředí, zaměstnanosti a sociální politiky, rovných příležitostí a zákazu diskriminace, uznávání kvalifikací ap. Pro podání petice k EP je třeba se zaregistrovat na příslušném portálu (<https://www.europarl.europa.eu/petitions/cs/home>), což může učinit jak fyzická, tak právnická osoba. Petici lze podat

online nebo poslat poštou v kterémkoli jazyce EU, stejně tak ji lze i kdykoli stáhnout. Dokonce je možné i podpořit jinou petici namísto podání své vlastní. Žádné jiné formální požadavky na petice stanoveny nejsou, ani např. minimální počet podpisů. Nezanedbatelnou výhodou petice podané k EP je, že jeho petiční výbor se k ní *musí* vyjádřit, pakliže je shledána formálně/obsahově přípustnou, což se však děje ve více než dvou třetinách případů.

Účast na veřejných konzultacích

Účast na veřejných konzultacích je aktivitou posouvající občana od EP, který jej coby voliče v EU přímo reprezentuje, k Evropské komisi, která má legislativní iniciativu, tj. stojí na začátku veškeré unijní regulace, která následně ovlivňuje každodenní život ve všech členských státech EU. Veřejné konzultace se týkají jak zcela nových iniciativ, tak i hodnocení stávajících předpisů. Zapojit se do nich může každý občan EU, podnik, zájmová skupina či veřejný subjekt. Stejně jako v případě petic k EP je potřeba registrace na příslušném portálu (https://ec.europa.eu/info/consultations_cs), přičemž větší váhu (přínejmenším mezi právníky osobami) mají ti, kteří jsou zapsaní v transparentním rejstříku (lobbistů) Evropské komise. Veřejné konzultace jsou většinou dostupné ve všech jazycích EU, není to ale pravidlem u všech z nich. Možná právě proto se do nich zapojuje relativně málo českých subjektů, a to i těch, jichž se konkrétní iniciativy přímo dotýkají. Spíše výjimkou byla veřejná konzultace o úpravě letního času, do níž se zapojilo bezprecedentních 4,6 mil. respondentů a 86 % z nich si přálo zrušení letního času.

Evropská občanská iniciativa

Evropská občanská iniciativa je posledním relevantním nástrojem občanské participace v EU. Byla zavedena Lisabonskou smlouvou a je na realizaci nejsložitější. Jde de facto o hromadnou výzvu Evropské komisi, aby vypracovala legislativní návrh v určité oblasti, jako je např. bezpečnost potravin, cla, cestovní ruch, humanitární pomoc, kultura, životní prostředí, zákaz diskriminace, zdraví, výzkum, obchod ap. Je to ale Komise, kdo rozhoduje, zda nakonec nějaké opatření přijme. Evropskou občanskou iniciativu může podat skupina 7 osob ze 7 členských zemí, a pokud splní formální náležitosti (název, téma, popis cílů, osobní údaje 7 navrhovatelů ap.), Komise ji zaregistruje. Poté je třeba získat během jednoho roku podpis alespoň 1 mil. občanů z min. 7 zemí, přičemž v těchto zemích je třeba dosáhnout tzv. prahových hodnot (např. v České republice 15 750 signatářů, v Německu 72 000, na Maltě 4 500 ap.). Iniciativy se navíc mohou účastnit jen ti, kteří mohou volit ve volbách do EP, tj. mají aktivní volební právo. Z uvedeného vyplývá, že uskutečnit evropskou občanskou iniciativu je relativně náročné. A odpovídají tomu i dosavadní výsledky. Do roku 2019 jich naprostá většina skončila neúspěchem, protože nezískala potřebný počet podpisů. Úspěšné byly jen čtyři, ovšem žádnou z nich Evropské komise nenavrhl promítnout do legislativy.

Doporučená literatura k další četbě

Fiala, Petr, Ondřej Krutílek a Markéta Pitrová: *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018.

Doporučené internetové zdroje

Čeští členové Evropského parlamentu: *MEPs* [online]. European Parliament, 2021. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z [www: <https://www.europarl.europa.eu/meps/en/search/advanced?name=&countryCode=CZ>](http://www.europarl.europa.eu/meps/en/search/advanced?name=&countryCode=CZ).

Portál EP pro předkládání petic: *Petice* [online]. European Parliament, 2021. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z [www: <https://www.europarl.europa.eu/petitions/cs/home>](http://www.europarl.europa.eu/petitions/cs/home).

Web s veřejnými konzultacemi: *Konzultace* [online]. Evropská komise, 2021. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z [www: <https://ec.europa.eu/info/consultations_cs>](http://ec.europa.eu/info/consultations_cs).

Web s evropskými občanskými iniciativami: *Evropská občanská iniciativa* [online]. Evropská unie, 2021. [cit. 2021-12-01]. Dostupné z [www: <https://europa.eu/citizens-initiative/_cs>](http://europa.eu/citizens-initiative/_cs).

Náměty k přemýšlení a diskusi

- 1 Zamyslete se, jaká jsou pozitiva a negativa občanské participace v EU. A proč má vůbec smysl o ní uvažovat?
- 2 Zamyslete se nad různými formami občanské participace v EU. Pro který účel je vhodná ta která forma a proč?

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

OBČANSKÁ PARTICIPACE NAŽIVO – BESEDA

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

ONLINE DATABÁZE VÝUKOVÝCH MATERIÁLŮ ROZCESTNÍK

Online databáze Rozcestník: <https://www.obcanskyprukaz.eu/rozcestnik/>

Průvodce databází Rozcestník:

https://www.obcanskyprukaz.eu/sites/default/files/Pruvodce_databazi_Rozcestnik.pdf

Otázky k databázi Rozcestník

MOJE POZNÁMKY

Do jakých kategorií je Rozcestník rozdělen?

Jakým způsobem se dá filtrovat ve vyhledávání?

Jaké organizace/autoři vytvořili obsah?

Kolik celkem je zde materiálů?

Na jak velkou část hodiny jsou aktivity nastaveny?

Jaké informace o aktivitách Rozcestník přináší?

Znáte nějaké aktivity vy sami?

Které materiály/aktivity jsou vhodné pro téma občanská participace?

Jaké materiály/aktivity k tématu občanská participace vám v databázi chybí?

PŘEDSTAVENÍ AKTIVITY Z ROZCESTNÍKU

Návrh vzdělávací aktivity k tématu občanská participace

MOJE POZNÁMKY

Cíle:

Rozvíjené kompetence:

Časová dotace:

Didaktické pomůcky a další materiál:

Didaktické metody a techniky:

Uspořádání prostoru:

Postup:

Zpětná vazba a reflexe:

INSPIROMAT PRO PRAXI

Během přípravy a ověřování tohoto vzdělávacího programu jsme udělali řadu výborných zkušeností a v rámci sdílení příkladů dobré praxe jsme získali zajímavé tipy od účastníků semináře. Některé z nich uvádíme v tomto inspiromatu.

Koho si pozvat do výuky?

Paměť národa

<https://skoly.pametnaroda.cz/workshopy/lidi-to-tak-nenechaj/>

Organizace Post Bellum připravila v rámci projektu Paměť národa zážitkové vzdělávací workshopy pro školy. Pro rozvoj občanské zodpovědnosti a motivace středoškoláků k občanské participaci je vhodný např. tříhodinový workshop Lidi to tak nenechaj.

Lidi to tak nenechaj

Účastníci workshopu dostanou příležitost vžít se do situace v poválečném Československu a do změn spojených s nastupující komunistickou mocí. Prostřednictvím rolové hry vstoupí do světa studenta a vedoucího junáku Jiřího a mají možnost vidět tehdejší události jeho očima. Jiří dostane nabídku aktivně se zapojit se svými skauty do odboje v rámci pokusu o státní převrat. Přebírat se nezdaří a Jiří, stejně jako většina zapojených, je na místě zatčen.

Účastníci si vyzkouší, jaké to je vzít na sebe v klíčovém okamžiku odpovědnost za sebe i druhé, učinit rozhodnutí a podstoupit riziko. V průběhu workshopu společně hledají odpovědi na otázku, kdo je to občansky statečný člověk, „odkud se bere“ a kdo se jím může stát.

Workshop je inspirován příběhem pamětníka Jiřího Navrátila a jeho zapojením do pokusu o státní převrat 17. května 1949. Během celého workshopu lektori pracují s Jiřím jako s fiktivní postavou, jehož pravá totožnost (stejně jako ostatních aktérů) je odhalena až v závěru. To umožňuje udržovat v účastnících napětí, jak se bude příběh dále odvíjet. Pokud by považovali Jiřího za reálnou postavu již od začátku programu, bylo by vzhledem k obecnému historickému povědomí zřejmé, že se převrat nemohl zdařit a ovlivnilo by to jejich rozhodování v roli.

Cíle workshopu jsou následující: Účastníci workshopu prozkoumají pojem „občanská statečnost“ a hledají definici občansky statečného člověka. Formulují, jak může člověk jednat, jaké nástroje může využít, když je ohrožena demokracie. Prožijí a reflektují odpovědnost „velkého“ rozhodnutí.

Struktura workshopu:

- 1) Seznámení s hlavní postavou dílny – účastníci zkoumají krabice s předměty vztahující se k postavě a vytvářejí si o ní představu na základě osobních předmětů.
- 2) Vstup do postavy Jiřího – účastníci pomocí bočního vedení lektora vstupují do postavy Jiřího (jak chodí, na co myslí, používá nějaké gesto apod.); poté v kruhu nahlas říkají, co nám chce Jiří sdělit, jak se nám představí.
- 3) Atmosféra doby – účastníci v roli Jiřího reagují na novinové titulky pohybem v prostoru podle zadání; účastníci očima hrdiny reflektují to, co se stalo a vžívají se do jeho kůže.
- 4) Setkání s Dagmar – účastníci se v roli kolektivního hrdiny setkávají s Dagmar a seznamují se s výzvou. Lektor zde může v roli snadno představit podstatu problému a vtáhnout účastníky bez dlouhého vysvětlování do děje.

- 5) Jiřího rozhodování – účastníci vyjadřují Jiřího pocity po setkání s Dagmar; technika „hlasy v hlavě“ nabízí možnost vžít se do přemýšlení a pocitů postavy a vede účastníka k tomu, aby si uvědomil, jak na hrdinu určitá situace působí a jaké z ní vyplývají emoce.
- 6) Jak akce proběhla – účastníci hrají situace na základě deníkového záznamu; vstup do role umožňuje účastníkům prožít a pochopit jednání ostatních lidí a zažít náročné životní situace v bezpečném prostředí divadelní fikce; účastníci tak mohou zevnitř prozkoumávat postoje lidí, které často považují za svoje životní protihráče nebo vůči kterým cítí předsudky.
- 7) Reflexe a závěrečná diskuse o občanské zodpovědnosti v současném světě.

Kam se jít vzdělávat?

Centrum pro demokratické učení (CEDU)

<https://cedu.cz>

Máte žákovský parlament a nejste úplně spokojeni s jeho fungováním? Nebo parlament teprve zakládáte a nevíte, čím začít? Přemýšlíte, jak dál? Hledáte inspiraci a partnerskou podporu kolegů z oboru? CEDU nabízí trénink koordinátora, který se sestává ze tří na sebe navazujících seminářů. Je vhodné je absolvovat popořadě a všechny, ačkoli můžete semináře absolvovat i samostatně

Trénink koordinátora parlamentu I.

Hlavní témata semináře: Jak se stát dobrým koordinátorem, Jak si zajistit podporu vedení školy, Nastavení podmínek pro bezproblémové fungování parlamentu, Inspirace z praxe (metody, aktivity, usazení ve školním životě). Rozsah: 6 hodin (8 vyučovacích).

Trénink koordinátora parlamentu II.

Jak zajistit, aby do parlamentu byli zvoleni žáci, kteří v něm opravdu chtějí pracovat? Jak žáky podpořit v jejich samostatnosti? Jak zvýšit prestiž parlamentu? Jak pro parlament formulovat pravidla fungování? Hlavní témata semináře: Volby a příklady volebních systémů uplatňovaných na školách, Rozdělení rolí v parlamentu, Spolupráce s třídními učiteli, Nastavení funkčních pravidel společné práce v parlamentu. Rozsah: 6 hodin (8 vyučovacích).

Trénink koordinátora parlamentu III.

Jak žáky přivést k tomu, aby vás při zasedání potřebovali co nejméně? Jak v parlamentu rozhodovat, tak, abyste vyhověli potřebám všech? Hlavní témata semináře: Motivování žáků, Informování a propagace činnosti, Co je a co není demokratické rozhodování, Vedení aktivit a udělování zpětné vazby. Rozsah: 6 hodin (8 vyučovacích).

Žákovský parlament v životě školy

Tento seminář je pak určen pro školy, které mají parlament, ale učitelé nevidí jeho smysl. A také pro školy, které ještě parlament nemají a rády by si ujasnily, jak by měl fungovat. Cílovou skupinou je celý pedagogický sbor školy. Hlavní témata semináře: Struktura a způsob fungování parlamentu, Smysl a přínos žákovského parlamentu pro školu, Obavy pedagogických pracovníků a jak je rozptýlit, Příklady z praxe: čím je parlament škole prospěšný, co se žáci učí, Příprava pedagogů na volby ve třídách.

Jaký zadat žákům skupinový úkol?

- ▶ V rámci zvyšování povědomí o občanské participaci na úrovni celé Evropské unie nechte skupinu žáků, aby se na webu s veřejnými konzultacemi (https://ec.europa.eu/info/consultations_cs) seznámila s aktuálně otevřenými nebo již ukončenými veřejnými konzultacemi (filtrovat lze i podle tématu). Žáci si vyberou jednu, která je zajímavá, a představí ji ostatním spolužákům. V rámci diskuse se pak všichni pokusí zformulovat pregnantní odpověď na téma, které je předmětem konzultace. Nechejte se inspirovat odpověďmi, které již na webu jsou.
- ▶ Součástí občanské participace je také participace politická. Jednou ze zajímavých otázek, na které lze přímo ukázat význam politických stran v demokracii, je způsob jejich financování. Žáci mají za úkol zjistit, jak jsou politické strany a hnutí v ČR financovány? Následně mohou debatovat o tom, jestli je státní financování stran dobré, nebo špatné, případně v čem spočívají rizika jiného způsobu financování politických stran.

Příklad odpovědi:

Finanční zdroje politických stran dělíme na interní a externí. Mezi vnitřní zdroje patří členské příspěvky, příspěvky od poslanců či zastupitelů, zisky z hospodaření s majetkem strany, případně zisky z akcí pořádaných stranou. Strany samy podnikat nesmějí, ale mohou vytvořit obchodní společnost či družstvo podnikající ve vymezeném okruhu činností. Zisky pak mohou jít do stranické pokladny. Strany si také mohou brát půjčky a úvěry.

Z hlediska objemu financí je významnější externí financování. Na mysli nemáme jen sponzorské dary (darovat mohou jen fyzické osoby s českým státním občanstvím nebo trvalým bydlištěm v ČR, případně právnické osoby, které ale nemají majetkovou účast státu nebo samosprávě), ale také státní příspěvky na financování politických stran. Státní příspěvek na činnost všechny strany, které obdržely v posledních volbách alespoň 3 procenta hlasů plus roční příspěvky za každý mandát obsazený stranou v Poslanecké sněmovně a Senátu nebo krajském zastupitelstvu. Každá strana, která získá ve volbách do Poslanecké sněmovny alespoň 1,5 procent hlasů, získá za každý hlas 100 korun. Podobně každá strana, která získá 1 procento a více hlasů ve volbách do Evropského parlamentu, získá za každý hlas 30 korun.

Hlavními riziky financování politických stran bez přispění státu je nerovná soutěž politických stran a pochopitelně korupce.

SDÍLENÍ

DISKUSE K PROBLEMATICE OBČANSKÉ PARTICIPACE U ŽÁKŮ

Náměty k přemýšlení a diskusi

- ▶ Zajímají se vaši žáci o veřejné věci? Jakým způsobem?
- ▶ Co je podle vás příčinou nezájmu některých žáků o veřejný prostor?
- ▶ Zapojují se vaši žáci do činností spolků nebo NNO?
- ▶ Mají žáci možnost ve škole prezentovat svoji mimoškolní činnost, která má nějaký veřejný rozměr? Jakým způsobem?
- ▶ Zajímají se o činnost školy rodiče vašich žáků? Podílejí se na nějakých aktivitách?

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

DISKUSE K ROZVOJI OBČANSKÉ PARTICIPACE A ZODPOVĚDNOSTI VE ŠKOLÁCH

Náměty k přemýšlení a diskusi

- ▶ Jak může občanská výchova ve škole podpořit u žáků zájem o veřejné věci?
- ▶ V jakých předmětech a s jakou časovou dotací se rozvoji občanské odpovědnosti věnujete?
- ▶ Mají vaši žáci možnost aktivně ovlivňovat školní provoz (vzhled učeben a okolí školy, nabídku zájmových aktivit, školní projekty apod.)?
- ▶ Zapojuje se vaše škola do některého z projektů zaměřených na občanskou participaci či zodpovědnost?
- ▶ Co byste ve vaší škole označili za příklad dobré praxe ohledně rozvoje občanské participace a zodpovědnosti?

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU

DISKUSE K PŘÍNOSU SEMINÁŘE

Náměty k přemýšlení a diskusi

- ▶ Co bylo pro vás v úvodním teoretickém bloku nové či zajímavé?
- ▶ V čem mohou poznatky nebo materiály z bloku Teorie obohatit vaši výuku?
- ▶ Který z programů či materiálů prezentovaných v bloku Praxe použijete ve výuce a proč?
- ▶ Které další materiály uvedené v online Rozcestníku znáte a používáte? Jakou s nimi máte zkušenost?
- ▶ Co bylo pro v tomto semináři pro vaši pedagogickou praxi nejpřínosnější?

MOJE POZNÁMKY

DOTAZY

NÁPADY PRO VÝUKU